

2. ÅRTUSINDS KIRKEHISTORIE

TRIDENTINERKONCILET

1545-1563

INDLEDNING:

Som mine læsere ved, har jeg nu i flere år beskæftiget mig med, hvad vi kan kalde bibelteologi. Jeg har således fået en dybere indsigt i, hvad vi skal forstå ved kirke. Jeg har derfor også beskæftiget mig meget med kirkens aktuelle situation og inspireret af pave Johannes Paul II delt kirkehistorien op i 1. årtusind, 2. årtusind og 3. årtusind¹. Vi er på vej ind i 3. årtusind; men er vi kommet ud af 2. årtusind? 2. Vatikankoncil og den nu afsluttede bispesynode (2024) handler om denne overgang.

Pave Johannes Paul II forklarede kirkens og pavedømmets situation o. 2000 på følgende måde²: Jeg føler, at Gud vil, at jeg som pave skal arbejde for de kristnes genforening. Men jeg ved godt, at mit embede er den største anstødssten for de kristnes enhed. Men den måde paven udøvede sit tjeneste på i 1. årtusind var anderledes end i 2. årtusind. Nu skal vi ind i 3. årtusind, hvor det også kan blive anderledes. Og så indbød han alle kristne, ortodokse, protestanter osv. til samme med ham at definere, hvordan det skal udøves i det 3. årtusind. Således sagde han ganske utvetydigt, at også paveembedet kan og skal reformeres (ikke afskaffes). Jeg hørte dette af en ortodoks ærkebiskop, der holdt foredrag i Sankt Ansgars kirkes menighedssal. Han tilføjede, at de ortodokse teologer var dybt overrasket, for sådan havde en pave aldrig talt før. Denne pavelige erklæring har derfor også betydet for mig, at jeg begyndte at tænke "forfra" for at forstå, hvad den katolske kirke og paveembedet er. Men det har slået mig, at ikke ret mange katolikker eller gejstlige tilsyneladende har hørt dette budskab fra pave Johannes Paul. Var han en røst, der råbte i ørkenen?

Hvordan beskriver vi da kirken i 2. årtusind, som jo er vores umiddelbare fortid? Jeg er jo selv vokset op og har fungeret som præst i 2. årtusinds kirke. Mine mange kontakter med trosfæller afspejler denne kirke. Jeg har derfor besluttet at "forske" lidt i denne kirke og den udgave af Kristi kirke, den står for.

Den første misforståelse, vi let begår, er at sige: Kirken i 2. årtusind er den samme som 1. årtusind. Det er naturligvis rigtigt, og dog! Vi må teologisk skelne mellem kirkens inderste væsen og substans og den ydre form, den får. Det er teologisk set en selvfølge. Grænsen mellem kirkens væsen og dens ydre form er ikke altid soleklar, som kirkehistorien viser. Som illustration på dette problem vil jeg nævne det karakteristiske ved 2. årtusind: Kirken er blevet splittet i mange forskellige kirker. Selve betegnelserne afslører, at ingen for alvor erkender, hvad Kristi kirke er: 'Ortodoks' fik i det 2. årtusind en ny betydning. Det samme gælder 'katolsk' og 'kristen/evangelisk'. Disse betegnelser blev nu kategorier, der beskrev forskellige kirkesamfund. Alle tre begreber betød det samme i 1. årtusind. Katolsk og ortodoks var det samme. Kirken var pr. definition den 'kristne kirke' baseret på Evangeliet / Bibelen. Kirken blev splittet, og man tog så

¹ Denne opdeling er selvfølgelig meget skematisk og derfor ikke nøjagtig.

² Gengivet efter hukommelsen.

disse betegnelser som udtryk for, at man var den 'sande kirke'. Og her er vi stadig. "Jeg er katolsk", "jeg er "ortodoks" osv.

Et yderligere sprogproblem er, at vi identificerer 'katolsk' med latinsk katolsk, fordi den latinske kirke fylder mest i det katolske landskab. Det var måske det allerførste problem på 2. vaticankoncil. De latinske biskopper var godt 2000, og de orientalske biskopper med forskellige traditioner ca. 400. En yngre libanesisk biskop tog ret hurtigt ordet og talte på fransk til koncilets deltagere (det officielle sprog var latin). Pinlig tavshed! Han henvendte sig til de latinske biskopper og sagde direkte: I har glemt, at også vi andre er katolikker. Det var faktisk et gennembrud for koncilets universalitet³. De latinske biskopper indrømmede, at de havde været offer for denne fejltagelse og taget "monopol" på at være katolsk kirke.

Jeg har også oplevet på 2. vaticankoncil (i kulisserne), at de russiske observatører med dokumentation overbeviste de romerske myndigheder om, at året 1054⁴ ikke var datoen for et formelt skisma mellem Øst- og Vestkirken. Det var den byzantinske patriark Mikael Kerularios, der blev ekskommuniceret af en pavelig delegation. Det var slet ikke den byzantinske kirke som sådan, fortalte de russiske observatører. Kirkeretligt kan man for øvrigt ikke ekskommunicere et helt kirkesamfund. Den romerske kirke har faktisk taget konsekvensen af denne nye viden og "ophævet" forbuddet for de 'ortodokse' kristne mod at modtage sakramenterne i den katolske kirke (og omvendt). Jeg nævner dette eksempel som et bevis på, at vi nok må skrive kirkehistorien om på mange områder.

På samme måde kunne man undersøge i hvilken forstand, der opstod et reelt skisma mellem den anglikanske og den katolske kirke, og de mange evangeliske kirker og den katolske kirke. I langt de fleste tilfælde handlede det om politiske og samfundsmæssige problemer. Europa var i krig med sig selv: Hvem skal have magten? Kirken blev reelt involveret i denne strid. Kirkens problem i dette årtusind var en alt for stor identitet med de forskellige europæiske stater, som var i konflikt med hinanden. Jeg ser krigen mellem Rusland og Ukraine som udtryk for dette problem. Hvordan kan to søsterkirker være i så alvorlig krig med hinanden? Mig bekendt arbejder ingen af de ortodokse kirker i området på forsoning og fred. Tværtimod! Hvor er så Kristi sande kirke?

Jeg har i et par år deltaget i en økumenisk salmegruppe, hvor vi i fællesskab læste danske salmer fra folkekirkens salmebog. Vi kom til den konklusion, at der faktisk ikke var nogle af salmerne, som reelt var imod katolsk lære. Jeg drog endda den konklusion, at man ikke finder salmer i den katolske kirke, der er mere 'katolske' end folkekirkens salmerne. Det stiller derfor spørgsmålet: Forsvandt den katolske tro, da reformationen blev indført i Danmark i 1536? Også disse konkrete erfaringer sætter spørgsmål ved, hvor den 'katolske' kirke befinder sig i realiteten. Min konklusion er, at det 2. årtusind er fuld af "myter" om den sande katolske kristendom.

På denne historiske baggrund har jeg sat mig for at nærlæse teksterne fra Tridentinerkoncilet, som jo netop fandt sted i midten af det 2. årtusind og afspejler kirkens situation i dette årtusind. Dette koncil strakte sig over 18 år! Men det skyldtes netop kirkens mange problemer. Det blev afbrudt

³ Jeg oplevede situationen i kulisserne.

⁴ Se Rauschen – Otto: Den katolske Kirkes historie s. 102 ff.

og afbrudt af problemer i kirken. Så der er ikke nogen kontinuitet mellem de forskellige faser i koncilet. Det er også tankevækkende.

Jeg gennemgår naturligvis ikke alle emner (det er stort set alle emner i kirkens liv, der blev berørt). Jeg tager de emner ud, som jeg finder mest relevante i forbindelse med kirkens aktuelle situation. Teksten, jeg benytter, er en latinsk udgave fra 1863⁵. Desuden blev der også på koncilets initiativ udgivet en katekismus⁶ – den første overhovedet, som jeg også har studeret. Den skulle være en lærebog for præster, som de skulle bruge i deres undervisning af de troende. Det lå virkelig koncilet på sinde at undervise de troende, som havde været meget forsømt i århundreder. Også præsterne var i mange henseender uvidende om den kristne tro og ikke bibelkyndige. Kirken måtte således 'begynde' forfra. Man opfattede koncilet som en 'reformation' af kirken⁷. I dag bruger vi ordet reformation om 'den protestantiske reformation'. Igen et bevis for sprogforvirring: Protestanterne har fået monopol på ordet 'reformation'. Begrebet er oldkirkeligt og 'katolsk'. Det kendetegner nemlig kirkens væsen, som er 'omvendelse', nøgleordet i Jesu forkyndelse. Alle disciplene, inkl. de tolv og Peter, skulle omvende sig for at komme ind i Guds rige. Hvorfor? Fordi vort aktuelle menneskeliv er radikalt fremmed overfor Guds rige. Kirken skal afspejle Guds rige, Kristi og Helligåndens domæne. Det er ikke et spørgsmål om institutioner, men om en radikal ny måde at tænke og leve på. Det beskriver Lukas i Apostlenes Gerninger. Det handler hele Det nye Testamente om.

DE TEOLOGISKE PROBLEMSTILLINGER PÅ TRIDENTINERKONCILET (resumé):

1. Bibelen.

Koncilet henviser mange gange til Bibelen. Det slår også fast, hvor mange autoriserede tekster GT indeholder, inkl. de såkaldte apokryfer. Men det er kun den gamle latinske udgave, der omtales. De originale bibelske sprog har tilsyneladende ingen betydning. Mange af henvisningerne til bibeltekster er ikke overbevisende af samme grund. Concilet er dog åben for oversættelse til modersmålet, men opstiller strenge krav til udgivelserne. Concilet går ud fra, at Kristi lære er overgivet dels skriftlig og dels gennem ikke-skriftlig tradition. Denne forståelse har 2. vatikankoncil korrigeret. Skriften er det basale udgangspunkt for kirkens lære. Det er også det, pave Benedikt XVI fastholder i *Verbum Domini*. Selvom traditionerne i kirken kan have afgørende indflydelse på vores tro, er udgangspunktet dog Bibelen. Tridentinerkoncilets standpunkt (som ikke er et dogme) afspejler, at Bibelen i praksis ikke spillede nogen væsentlig rolle i kirkens liv. Det var således et af de store problemer under reformationen: *Sola Scriptura* (Skriften alene -/- Traditionen)? Selv i vor tid står bibelstudierne ikke på første plads i teologiundervisningen. Pave Benedikt siger klart, at det skal de gøre.

2. Sakramenterne.

⁵ Canones et decreta Concilii Tridentini, MDCCCLXIII.

⁶ Engelsk oversættelse: Catechisme of the Council of Trent, 1867.

⁷ Det oldkirkelige program hed: *Ecclesia semper reformanda est* (kirken skal altid reformeres).

Koncilet slår fast, at der er syv sakramenter, og at de er indstiftet af Kristus. Før koncilet afgjorde det, var det kun teologer, der havde defineret, hvad man skulle forstå ved et sakramente og nået frem til, at de var syv. I begyndelsen af Middelalderen var der mange ritualer, måske 40-50, der blev omtalte som sakramenter. Ordet, en oversættelse af det græske 'mysterium', kendetegnede mange liturgiske handlinger. Da teologerne havde defineret, hvad de mente var et sakramente, kaldte man resten af ritualerne for 'sacramentalia', frit oversat: 'minisakramenter'. Definitionen på et sakramente og antallet af dem var kun en teologiske forståelse. Luther, som jo var en højt uddannet katolsk teolog, og andre katolske teologer diskuterede denne problematik. Især meldte spørgsmålet sig om, hvor der i NT stod, at Jesus havde indstiftet dette og dette sakramente. Denne problemstilling afslører, at teologernes arbejdsmetode kunne diskuteres. Det hører med til problemet, at Bibelen oprindeligt ikke indtog plads nr. ét i teologien. På reformationstiden var Bibelen et opslagsværk for teologerne. Der manglede i egentlig forstand en teologisk fremstilling af problemerne.

2. Dåben og firmelsen.

Tridentinerkoncilet slår fast, at barnedåb er gyldig, også selvom barnet ikke har nogen bevidst tro. I denne forbindelse indfører koncilet begrebet 'skælsår og alder' (annus discretionis), o. syv år. Dette begreb kommer til at spille en rolle i kirkens pastorale pædagogik. Det interessante er, at koncilet ikke fremstiller en teologi om dåben. Den gør kun op med forkerte opfattelser.

På samme måde gør det op med en forkert opfattelse af firmelsens sakramente, bl.a. at der ikke er noget firmelsessakramente, eller at det ikke er biskoppen, der er den ordinære meddeler af firmelsen. Concilet forklarer ikke, hvad firmelsen er. Denne fattige omtale af dette sakramente viser, at sakramentet ikke havde nogen vigtig betydning i kirkens liv. Det nævnes endda, at langt fra alle katolikker blev firmet. Det slås også fast, at dette sakramente ikke er strengt nødvendigt for at blive frelst.

Koncilet slår endvidere fast, at der er tre sakramenter, der indprinter en 'karakter' i sjælen, som er uudslettelig: dåb, firmelse og ordination. Man kunne sammenligne dette mærke med vore dages tatovering. Men her forklarer man heller ikke, hvad denne 'mærkning' i sjælen vil sige. Disse sakramenter gør noget mere end blot at give en specifik nåde. Et åndeligt mærke må betyde, at vi får en identitet gennem dette sakramente. Men det forklares ikke i koncilsteksterne. Teologien i Middelalderen har ikke i tilstrækkelig grad forklaret det. Min forståelse er, at i dåben får vi status som Guds børn, i firmelsen får vi status som Kristi medkonger og præster, fordi vi salves med den samme Helligånd som Jesus efter sin dåb. Ved denne salvelse bliver Jesus (først nu) Kristus, dvs. Israels konge og præst. I Firmelsen modtager vi den samme salvelse og ligedannes med Kristus som konge og præst. Ved ordinationen får en person status som hyrde, Jesu medarbejder for hjorden, se nedenfor.

3. Eukaristien.

Koncilsteksterne lægger megen vægt på, at Kristus er helt nærværende både under brødets og vinens skikkelse. Det godkender fuldt og helt den aktuelle praksis, at kun den celebrerende præst modtager begge skikkelser, altså at lægfolket ikke skal modtage det på denne måde, selvom man

naturligvis ikke afviser, at Kristus har indstiftet det under to skikkelser. For koncilet er det også vigtigt, at vi forstår messen som et offer: Korsofferet gentages i messen på ublodig vis med henblik på at sone vore synder, men også de afdødes. Koncilet angiver dog ikke, hvordan dette ublodige korsoffer foregår liturgisk; men celebranten blev opfattet som en 'præst'⁸ ligesom i templet i Jerusalem. 'Præstens' opgave var først og fremmest at frembære Kristi offer i messen.

Koncilet anbefaler, at de troende, der måtte være tilstede under en messe, også modtager kommunionen, og der findes også i selve messeritualet angivelse af, hvordan kommunionen skal foregå. Det skal dog noteres, at i Middelalderen var det ikke normalt, at de troende modtog kommunionen under messen. Man indførte således begrebet "åndelig kommunion". De troendes kommunion foregik normalt udenfor messen evt. i et sidekapel. Det gjaldt også i klostrene.

Det siges udtrykkeligt i messens rubrikker, at de troendes normale kropsholdning under messen er at knæle, undtagen under evangeliet, hvor de skal stå. Rigtig mange troende i dag selv efter den liturgiske fornyelse ved ikke, hvordan de skal "opføre" sig kropsligt, og hvordan de skal modtage kommunionen. Man kan godt tale om en vis liturgisk forvirring. J. Ratzinger / pave Benedikt skrev efter koncilet en meget inspirerende bog: Liturgiens ånd, fordi han følte, at den nye liturgi var udtryk for en ny ånd at fejre liturgien i.

Det kan ikke nægtes, at messen var blevet en liturgi med utroligt mange ceremonier, præsten skulle udføre; folket var tilskuere. Den såkaldte ekstraordinære ritus i dag fortsætter i det spor.

Når man læser de mange læremæssige begrundelser for denne udvikling, må man konstatere, at liturgien i den latinske tradition i det 2. årtusind (evt. tidligere?) var kommet langt væk fra den bibelske forståelse af eukaristien, især Joh. Kap. 6, hvor Jesus insisterer på, at han er livets brød. Eukaristien fremstilles her først og fremmest som et måltid. Teologien om messen i Middelalderen var meget lidt bibelsk. Fokus var næsten alene på eukaristien som et offer, ikke et offermåltid.

4. Ordinationen.

På katolsk dansk taler vi om præstevielsens sakramente, mens folkekirken bruger det klassiske, latinske og katolske ord: 'ordination'.

Tridentinerkoncilet slår fast, at ordinationen er det femte sakramente. Og denne vielse påfører også et mærke (karakter) i sjælen. Men så siger koncilet, at der er andre tjenester til hjælp for præsterne: dørvogtere, eksorcister, lektorer, akolyther og subdiakoner, diakoner. Præstens væsentligste opgave er at forvandle Kristi legeme og blod og frembære dem som offer, samt administrere bodens sakramente. I kirken er der et hierarki, som består af biskopper, presbytere (ældste) og tjenere. Vi skal bemærke, at koncilet her taler om presbytere og ikke om 'præster'. Alt i alt er det ikke muligt at udlede en egentlig teologi af disse tekster. Biskopperne er 'apostlenes efterfølgere', de er over (mere end) 'presbyterne', de meddeler konfirmationens sakramente og ordinerer kirkens tjenere. Koncilet har dog ikke udviklet en teologi om embedet: Er der tale om tre sakramenter: Bispevielsen, præstevielsen og diakonvielsen? Og hvornår får kandidaten den omtalte karakter? Eller er der tre? Koncilet beskriver embedets forskellige funktioner, men

⁸ Det er karakteristisk, at en 'ældste' i menigheden blev opfattet som en 'præst' i templet og kirkerummet blev betragtet som et tempel. Embedet i den nye pagt skifter 'karakter' i løbet af kirkehistorien.

forklarer ikke teologien i disse funktioner. Forklaringen er nok, ligesom i de andre emner, at koncilet primært ønsker at forsvare den gældende praksis i kirken, men også i givet fald at 'reformere' den og lovgive om den. Faktisk er der efter hver dogmatisk tekst et 'reformationsdekret', som skal regulere forholdene på det nævnte område. Men en egentlig teologi finder man ikke⁹. Teologisk må man spørge, om der er tre ordinationssakramenter. Det skal også noteres, at diakonembedet som selvstændigt embede var forsvundet i Middelalderen. Det var blevet et trin til præsteembedet. Koncilet synes primært at sætte fokus på dette (ikke på bispeembedet).

I begyndelsen af Middelalderen opstod en dobbelt gejstlighed: Ordenspræster og verdenspræster¹⁰. Kirkeretligt hører ordenspræster som hovedregel ikke med til gejstligheden i et bispedømme og var ikke direkte biskoppens medarbejdere og under hans ledelse, selvom de boede i et bispedømme. Gejstligheden i den lokale kirke kaldes verdenspræster. Den dobbelte organisationsform stiller et reelt problem i den teologiske forståelse af embedet. Denne problemstilling nævnes ikke i tridentinerkoncilet (eller i 2. vatikankoncil). Det var ordenspræster, der var missionærer i den nye verden. De lokale bispedømmer var helt ude af billedet (ligesom også senere, da Afrika blev missioneret). Ordenspræster var gudviede, idet de aflagde de såkaldte evangeliske råd (også et middelalderligt begreb), og de var specialiserede på forskellige områder. En verdenspræst er ikke i kirkeretlig forstand gudviet, da han ikke har aflagt løfter – heller ikke om at leve i cølibat. Cølibatet for verdenspræster er en kirkeretlig bestemmelse og ikke et personligt løfte til Gud. Det sætter cølibatet i et særligt lys: Kan kirken pålægge nogen at leve i cølibat, hvis personen ikke føler sig kaldet af Gud til at leve i cølibat? Det var det helt store problem for mange præster efter vatikankoncilet (70erne), som ansøgte om dispensation for at kunne gifte sig. Mange begrundede deres ansøgning med, at de aldrig havde følt sig kaldet af Gud til at leve i cølibat.

5. Synoder.

Tridentinerkoncilet fastsætter, at der skal afholdes synoder i kirkeprovinserne hvert tredje år og på bispedømmeplan hvert år. Kirken var organiseret i provinser med en metropolit (ærkebiskop) som ansvarlig. Denne organisation går tilbage til oldkirken og fungerer måske bedst i den østkirkelige tradition. I den latinske kirke er det så som så, selvom synoder stadig nævnes i den nye kirkeret (1983). Kirkeprovinssystemet hører med til kirkens organisation fra oldkirken af. Pave Frans kan således tale om kirkens synodale væsen.

Tridentinerkoncilet går ind i mange organisatoriske detaljer vedr. de to typer synoder. Uden tvivl så koncilet synodeinstitutionen som en nødvendig faktor i kirkens fornyelse, som dette koncil trods alt ønskede. Hvis biskopper, metropolitler og andre forsømmer at tage del i en synode, skal vedkommende straffes. Der er således tale om en kirkeretligt forpligtelse for kirkens forskellige medlemmer at holde eller deltage i de obligatoriske synoder. Synodeinstitutionen tegner på denne måde et billede af en "decentraliseret" kirke. Kirken var ikke som i dag centraliseret.

⁹ Jeg håber faktisk, at jeg tager fejl, men jeg har prøvet at nærlæse de relevante tekster.

¹⁰ En problematisk betegnelse!

Spørgsmålet er, om kirken efter dette koncil i praksis blev mere og mere centraliseret i takt med den politiske udvikling i Europa? Man begyndte også efterhånden at identificere den katolske kirke med den latinske, romerske kirke. Denne tankegang findes stadig.

6. Mission.

Jeg har ikke i konciltekstens indholdsfortegnelse kunnet finde nogen tekster om 'evangelisation' eller 'mission'. 1500-tallet var kirkens store missionsårhundrede, både hvad missionen i Amerika og i Fjernøsten angik. Også udbredelsen af kristendommen i Europa foregik i begyndelsen af det 2. årtusind. Det har tilsyneladende ikke sat spor i dette århundredes centrale økumeniske koncil. Tankevækkende! Havde den klassiske latinske kirke i Europa slet ikke forstået dens forpligtelse til at evangelisere? Missionærene var (stort set) kun ordenspræster, som ikke var knyttet til lokale bispedømmer (se ovenfor under 'Ordinationen'). Rent historisk stiller det således spørgsmålet, om der blev oprettet bispedømmer i disse områder i den klassiske betydning. Hvordan fungerede embedet i missionen, når der formodentlig ikke var biskopper med blandt missionærene. Det rejser et andet problem: Er en missionær underordnet en biskop? Det kirkeretlige svar er: Ja, biskoppen af Rom. Derfor oprettede man i 1500-tallet et nyt organ i Rom, 'Propagandakongregationen', der skulle tage det overordnede ansvar for kirkens mission. De nye missionsområder blev ikke oprettet som i 1. årtusind som lokalkirker. Man opfandt i Rom betegnelsen 'apostolsk vikariat', som kirkeretten definerer som et missionsområde, der direkte er underlagt pavestolen, som navnet siger. Sådan blev også Norden organiseret, da kirken lidt efter lidt vendte tilbage. Først i 1953 blev vikariaterne i Norden omdannede til selvstændige bispedømmer. Har denne situation påvirket vores forståelse af at være kirke i bibelsk betydning?

KIRKENS ÅNDELIGE LIV I DET 2. ÅRTUSIND.

Vi må altid skelne mellem kirkens synlige fremtoning og dens overnaturlige åndelige liv. Faktisk er der få kirkehistorier, der systematisk fremstiller kirkens indre liv. Det er de ydre ting, man beskriver og det betyder kirkens organisation m.m.

Jeg vil nu prøve med eksempler at beskrive kirkens indre og virkelige liv. Jeg vil især nævne de helgener, som har haft betydning for kirken i Norden.

Alene det faktum, at det 2. årtusind har udviklet en helgenkult, er et klart bevis på, at kirkens åndelige liv langt fra var udslukt på trods af alle de ydre problemer.

1. Cluny bevægelsen var en sammenslutning af bendiktinerklostre med centrum i klostret i Cluny i Frankrig. Den omfattede ca. 2000! klostre o. 1100. "Clunyacenserne lagde stor vægt på sjælesorg"¹¹. "Pave Gregor VII's reformbestræbelser havde sin væsentligste støtte i munkene fra Clunykongregationen" (jfr. note 6). Denne pave ville forhindre al verdslig indflydelse på bispevalget. Det lykkedes ham aldrig helt, og det fik ofte katastrofale følger for kirken, løbende konflikter med de civile myndigheder (hertuger, konger og kejsere).

2. Anselm af Canterbury (1033-1109). Han blev født i Aosta på grænsen mellem Italien og Frankrig. Blev munk i Normandiet og derefter ærkebiskop af Canterbury. Han er et virkeligt

¹¹ Rauschen og Otto: Den katolske kirkes historie, 1937, s. 112.

eksempel på, hvordan kirken lidt efter lidt spredte sig i Europa, men også på, hvor svært forholdet til de civile myndigheder (kongerne) kunne være. Han kæmpede hårdt for kirkens frihed og var flere gange i eksil. Han skrev lærde og smukke værker, og blev opfattet som skolastikkens fader, betegnelsen for teologien i Middelalderen. Hans liv afspejler meget konkret kirkens situation i begyndelsen af kristendommen i Europa.

3. Bernhard af Clairvaux (1090-1153). Betragtes som grundlægger af cistercienserordenen med udgangspunkt i klostret i Clairvaux, Frankrig. Han blev betegnet som kirkelærer i 1830.

4. Eskil, ærkebiskop af Lund (1100-1182). Han indkaldte flere ordener til Danmark, men fik af paven lov til at forlade sit bispeembede, da han blev gammel, og gå i kloster i Clairvaux. Han havde et nært forhold til Bernhard af Clairvaux og blev begravet i klosterkirken nær ved Bernhard af Clairvaux med ordene: "Her hviler hr. Eskil, Danmarks biskop, der på munk i Clairvaux"¹². Cistercienserne betragter ham som helgen. Eskil kom i konflikt med kong Valdemar den Store i spørgsmålet om den rette pave, da der var to modpaver på grund af den tyske kejser, og han måtte endda gå i eksil.

5. Vilhelm af Æbelholt (1127-1203), som kom fra Paris, blev grundlægger af augustinerklostret i Æbelholt. "Med sin kultur (latinsk) og fromhed betegnes Vilhelm, som en foregangsmand i Danmark"¹³. Han var ven med ærkebiskop Absalon, som indbød ham til at komme til Danmark for at reformere augustinerklostret på Eskilsø i Roskilde fjord, som var i en forfærdelig forfatning. Det lykkedes ikke, hvorfor han grundlagde et kloster i Æbelholt, som både blev et åndeligt og et lægeligt centrum. Munkene behandlede og opererede syge. Klostret blev et vigtigt og kompetent sygehus, hvilket nutidige udgravninger har dokumenteret. Men det blev også et åndeligt centrum.

6. Anders Sunesen (ærkebiskop i Lund i 1201-23)¹⁴ udgav en lærebog for præster (på vers)¹⁵: Hexaëmeron. Han indkaldte også franciskanere og dominikanere med henblik på, at de skulle prædike for folket. Han var en dygtig og kompetent ærkebiskop, der satsede på kirkens opgaver.

7. Frans af Assisi (1182-1226). Han startede en vældig vækkelsesbevægelse i Sydeuropa blandt kirkefolket. Det var absolut ingen klerikal bevægelse. Frans var almindelig kristen. Men de kirkelige myndigheder opfordrede ham mod hans vilje til at grundlægge en orden, så vækkelsen kunne forsætte efter hans død, den såkaldte franciskanerorden, som desværre blev splittet i forskellige grene op til i dag. Han er nok den mest kendte af Middelalderens helgener, fordi han var så folkelig. Der hersker ingen tvivl om, at han var Helligåndens redskab til at fremkalde tro i kirken.

8. Dominikus (1170-1221) stammede fra Spanien, men begyndte en missionsvirksomhed i Sydfrankrig. Han grundlagde en orden af de præster, der havde sluttet sig til ham i missionsarbejdet, som fik navnet 'prædikebrødrene'. Disse præster valgte at leve i fattigdom og fællesskab efter Sankt Augustins regel. Sammen med franciskanerordenen blev 'sortebrødrene', som de også blev kaldt, to afgørende faktorer i kristningen af Europa. Det var især 'prædikebrødrene' ('dominikanerne'), der førte an i den teologiske udvikling i Europa på de

12 Helgenleksikon 1998, s. 72.

13 Helgenleksikon s. 194-196.

14 Se Brian Patrick McGuire, Da Himlen kom nærmere, 2008.

15 Det var nok af pædagogiske grunde, da man lettere kunne lære vers udenad.

forskellige universiteter. Broder Rano (død 1233) blev den første dominikanerprovincial i Danmark. Dominikus' speciale var forkyndelsen af folket.

Med franciskanerordenen og dominikanerordenen udviklede der sig i kirken en ny klerikal stand, de såkaldte 'ordenspræster'. Det var både en værdifuld vækkelse blandt gejstligheden, men blev også et problem: Var der to typer præster? Et gejstligt identitetsproblem¹⁶!

9. Bonaventura (1218-1274) studerede teologi på det kendte universitet i Paris og begyndte også selv at undervise. Trådte derefter ind i franciskanerordenen og blev dens general og den "anden grundlægger". Deltog som biskop af Albano i koncilet i Lyon (1274), som genoprettede enheden mellem Øst- og Vestkirken. Han døde under koncilet. Han var en af de helt store teologer i Middelalderen.

10. Thomas af Aquin (1225-1274) indtrådte i dominikanerordenen og virkede som lærer i teologi i Paris og flere andre steder. Først og fremmest begyndte han at skrive en lærebog, Summa Theologica, i teologi efter alle kunstens regler, især på basis af den gamle græske filosofi. Han afsluttede aldrig denne dogmatik, fordi Gud gav ham en vision om den guddommelige sandhed: "Alt, hvad jeg har skrevet, synes jeg, er det rene hø sammenlignet med, hvad jeg har set, og hvad der er blevet mig åbenbaret"¹⁷, sagde han efterfølgende. Selvom han måske er den latinske kirkes største teolog, måtte han ydmygt se i øjnene, at den guddommelige sandhed er uendeligt større end teologi. Det er også et vigtigt budskab fra Middelalderen til kirken. Han blev også bedt om at deltage i det 2. koncil i Lyon (1274), men døde undervejs. Han formulerede en vigtigt teologisk definition om troen: "*Fides non terminatur af enuntiabile, sed ad rem*"¹⁸.

I forbindelse med Højmiddelalderen skal det nævnes, at faget 'teologi' blev opfundet i forbindelse med oprettelse af universiteterne, gejstlighedens højere læreanstalter¹⁹. Teologi blev betegnelsen for en videnskab, der havde med troen at gøre.

11. Birgitta af Vadstena (1203-1373) er måske Nordens største helgen og blev af pave Johannes Paul II udnævnt til en af de seks værnehelgener for Europa. Stifter af 'den hellige Frelses orden'. Kristus sagde direkte til hende, at han ville plante en ny vingård, fordi de gamle vingårde ikke længere bar frugt. Denne nye vingård skulle Birgitta oprette efter hans vejledning. De gamle vingårde var de gamle og oprindelige klostre og ordener. Det betyder således, at kirkens Herre griber direkte ind i kirkens historie og netop på klosterområdet for at genoprette det. Men han brugte også Birgitta som profet for at få paverne til at vende tilbage til Rom. I flere omgange havde paverne slået sig ned i Avignon (Frankrig) på grund af konflikter med civile myndigheder. Birgitta valfarter til Rom under jubelåret 1350 og opsøger paven, som dog ikke følger hendes opfordring, men vender tilbage til Avignon. Birgitta fandt Rom i en forfærdelig tilstand både socialt og kirkeligt. Og hun begynder at reformere byen med stor succes, hvorfor hun stadig i dag regnes for Roms "frelser". Kristus brugte således denne kvindelige (!) profet til at reformere kirken. Hendes betydning for kirken i Norden var også stor. Hendes forhold til embedet er bemærkelsesværdigt. I

16 Se punkt 4. Ordinationen.

17 Helgenleksikon s. 185-186.

18 Troen stopper ikke ved det, der siges (ordene), men ved sagen selv, nemlig Gud.

19 Se min konklusion.

hendes klostre var der både præster og brødre og søstre. De boede hver for sig, men mødtes i kirken. Et kloster skulle afspejle den apostolske kirkes væsen. Den lokale biskop var klostrets 'fader'. Et kloster skulle være det åndelige centrum for den lokale kirke. Det var ikke alle steder i datidens kirke, at man kunne acceptere et sådant "dobbeltkloster" f.eks. i Spanien. Hendes klostre var et profetisk tegn på en reformation af klostervæsenet.

12. Poul Helgesen (ca. 1485-1534). Han var karmelitermunk (Helsingør) og lærer i teologi på Københavns universitet. Den bibelske vækkelse, som Erasmus af Rotterdam var ophavsmand til, havde grebet ham – ligesom Luther. På denne baggrund arbejdede han for en bibelsk reformation i Danmark. Han blev involveret i den lutherske reformbevægelse i Danmark, men tog stærkt afstand fra adskillelse fra den katolske kirke. Omstændighederne i årene inden reformationen (1536) afdækker dybe konflikter i kirken i Danmark og afslører utvetydigt, at det var div. konger, der bestemte over kirken. Vi ved ikke, hvordan han afsluttede sit liv; men han skal nævnes i denne forbindelse, fordi han helt sikkert var et af Guds redskaber for at redde kirken i det danske kongerige.

13. Ignatius af Loyola (1491-1556). Han måtte som mange andre helgener gennemgå en dyb omvendelse og begyndte derefter med at undervise børn i latin. Han fik teologisk uddannelse i Paris, hvor han samlede en gruppe af syv medstudenter med ønsket om at blive missionærer blandt muslimer i Palæstina. På grund af krigen dér kunne de ikke virkeliggøre deres missionsarbejde og meldte sig derfor hos paven og stillede sig til hans disposition. De blev præsteviet og jesuitterordenen opstod. Den bredte sig hurtigt i Europa og arbejdede i kirkens missioner i den 'nye verden'. Den begyndte at oprette uddannelsessteder i skoler og på universiteter. Ignatius formanede sine medbrødre til at behandle protestanterne "uden hårde ord eller foragt for folks vildfarelser"²⁰. Jesuitternes oprettelse falder sammen med Tridentinerkonciliet og viser, at kirkens Herre arbejdede bag kulisserne.

14. Teresa af Avila (1515-1582) indtrådte i karmelitterordenen i Spanien, som hun grundlæggende reformerede (1562) efter den oprindelige regel. Ligesom den hellige Birgitta kan vi betragte hende som en profet, Gud brugte hende til ikke blot at reformere en orden, men også kirkens tro. Også hendes liv og virke er samtidig med Tridentinerkonciliet.

15. Filip Neri (1515-1595) blev kaldt "byen Roms apostel" ("reformator"). Han spillede en stor rolle i fornyelsen af de troendes liv i Rom, som (igen) var i en katastrofal tilstand. Han oprettede en forening kaldet oratorianere med henblik på at samle unge mænd og børn til undervisning i små lokaler (=oratorier) Han inspirerede mange unge præster i deres arbejde; han tog sig også af lægfolkets trosliv.

16. Frans af Sales (1567-1622) var biskop af Genève. Hans forkyndelse og undervisning i troslivet blev meget afgørende ikke blot i Frankrig, men også i resten af kirken (især den kendte bog Philothea, oversat til dansk 1930). Mange kalvinister konverterede på grund af ham. Han var også åndelig vejleder for mange troende, bl.a. den hellige Jeanne de Chantal. Med ham begynder der

20 Helgenleksikon s. 99.

en virkelig vækkelse i Frankrig, der blandt andet indebar en udvikling af præsteuddannelsen (f.eks. St. Sulpice seminaret i Paris²¹).

17. Vincent af Paul (1580-1660). Født og opvokset i Frankrig. Han viede sit liv til arbejde og sjælesorg for de fattige og syge. Han oprettede et ordenssamfund med henblik på at organisere det pastorale arbejde (vincentpræster eller lazarister). Han er 'helgenen for de fattige'. Men der fremstod også mange andre åndelige personer i Frankrig i dette århundrede.

18. Niels Steensen (1638-1686).²² Født i København som protestant, af en præstefamilie (Skåne), konverterede i 1667 i Firenze. Han var en af datidens største naturvidenskabsmænd og rejste rundt i Europa. Efter sin konversion rettede han sin opmærksomhed på teologien og blev præst og senere biskop (1677) i Nordtyskland og Danmark. Han døde den 25. november i Schwerin og blev straks regnet for helgen. Hans berømte ord i forbindelse med en anatomisk forelæsning i 1673 (København) lyder: "Skønt er det, vi ser – skønnere er det, vi erkender – skønnest af alt er det, vi ikke fatter". Da pave Johannes Paul saligkårede ham i Rom 1988 udtalte han, at Niels Steensen er en mand for vor tid på baggrund af hans måde at forbinde videnskab og tro på. I et brev til en kollega, der bebrejdede ham, at han var faldet så dybt, at han var konverteret til den katolske kirke, beretter han på en meget personlig og ydmyg måde om sin konversion. Denne beretning kan næsten betragtes som en teologi om en omvendelsesproces: En konversion skyldes alene Guds nåde og ikke argumenter. Han har desuden skrevet mange lærde værker om teologiske emner.

KONKLUSION:

Dette udsnit af helgener og andre åndelige personligheder, som jeg her har nævnt, viser, hvordan Kristus har været med sin kirke hele tiden, nogle gange bag kulisserne, andre gange ganske synlig. Paulus i sine forskellige breve omtaler ofte den profetiske tjeneste som en vigtig tjeneste i kirkens liv. Vi skal forstå ved en sådan tjeneste, at Kristus ved Helligånden udvælger enkelte mennesker og udruster dem med åndelige nådegaver ("karismer"), så de kan tjene ham i kirken og i verden. Vi kan kalde denne profetiske tjeneste for en af de karismatiske tjenester. Jesus bruger en sådan person til at kommunikere med sin kirke helt konkret for at lede den. En profet er i bibelsk forstand 'Guds mund', hans talerør. Det er den teologiske forståelse af de her nævnte personer, som kun udgør en meget lille del af kirkens "profeter". Den profetiske dimension i kirken kan ikke adskilles fra den embedsmæssige, for så bliver der tale om 'falske' profeter; men det modsatte er også tilfældet: Kirkens embedsbærere må aldrig afvise 'profeterne', for så lukker de i de fleste tilfælde munden på Kristus og overtager ledelsen af kirken. Det er kirkehistoriens teologiske problematik: Er det Kristus, der helt konkret skal lede kirken, eller hierakiet?

Som afslutning på dette afsnit vil jeg nævne de såkaldte privatåbenbaringer. De har også profetisk karakter. De skal supplere kirkens løbende undervisning i troen (som ofte mangler). Medjugorje er et godt eksempel²³: Det er Jesu mor, de troendes mor, der underviser i sandt trosliv. I hendes øjne

21 Jeg fik min præsteuddannelse sammen med flere andre prætestuderende i bispedømmet på dette seminar og kender derfor denne originale spiritualitet.

22 Se den lange og grundige fremstilling i Helgenleksikon s. 153 ff.

23 Naturligvis kan man afvise disse åbenbaringer som ægte. Men vi skal ikke vente på, at kirken officielt godkender dem. Vi har selv ansvar overfor Gud for at afgøre, om han taler til os, evt. gennem sin mor.

er vi små børn, som skal opdrages i troen. Meget relevant for kirken i dag! Hun supplerer på denne måde den almindelige undervisning i kirken (som sikkert mangler mange steder).

Jeg plejer ofte at tale om de 'profetiske' paver, dvs. paver, som efter min mening har været talerør for kirkens herre: Pave Johannes XXIII, pave Paul VI, pave Johannes Paul II og pave Benedikt XVI. Det betyder for mig, at Kristus gennem disse paver udtrykkeligt har fortalt kirken i vor tid (o. 2000), hvordan kirken skal fungere, for at vi kan tjene ham i det 3. årtusind. Denne problematik har inspireret mig til denne tekst (jfr. indledningen). Vi er arvinger af det 2. årtusinds katolske kirke. Hvor meget skal vi tage med ind i det nye årtusind? Det er iflg. pave Benedikt XVI Bibelen, der kirkens grundbog. Det er dér vi skal finde grundlaget for kirkens sande og evige væsen. På mange områder skal vi begynde forfra. Alt, hvad der har med 2. Vatikankoncil at gøre, er begyndelsen på en "reformationsproces", inspireret af kirkens herre. Selve ordet teologi er overskriften.

Ordet teologi findes ikke i NT (eller i den almindelige græske kultur). Men udtrykket 'teolog' blev i oldkirken brugt om evangelisten Johannes. Hvordan kan vi definere ordet? Primært som 'Guds ord'. Jeg forstår den kristne brug af dette ord som Guds tale til os om, hvordan han ser på virkeligheden. Bibelteologi skal derfor gengives med 'Guds undervisning af sin kirke gennem skriften', altså det samme som Jesu lære. Teologi er derfor ikke et akademisk fag, hvor vi med vores intelligens prøver at forstå Guds åbenbaring, men det er Guds egen undervisning ved Helligånden. Den 'bibelske teolog' (Johannes) citerer Jesus for at sige den sidste aften: *"Jeg har endnu meget mere at sige, men det kan I ikke bære nu; men når han kommer, sandhedens ånd, skal han vejlede jer i hele sandheden; men han skal ikke tale af sig selv, men alt, hvad han hører, skal han tale om, også om det, der kommer, skal han lære jer. Han skal herliggøre mig, for han skal modtage det fra mig og undervise jer om det"* (Joh. 16,12-14). Jesus fortsætter i kirkens historie med at undervise os gennem Helligånden på grundlag af Guds skriftlige ord, som Helligånden har inspireret. Det er teologi. Guds undervisning.

19 12 2024. IV.

LM